

SZABÓ BÉLA

## „Szabadság, itten hordozák véres zászlóidat“

Azoknak az érzelmi szálaknak az összetevői között, melyek az embert a szülőföldhöz, a hazához kötik, jelentős szerepet játszik a történelmi múlt. Mindaz, ami körülvesz bennünket, a jelen és elmúlt századok munkás hétköznapjainak alkotásait dicséri.

Megyénk minden helysége, települése nevéhez a magyar történelem különböző korszakaiban lezajlott küzdelmek emléke kapcsolódik. A honfoglaló magyar törzsek nevének majd mindegyike megtalálható például a megyében (Nógrádmegyér, Karancskeszzi, Salgótarján, Diósjenő, Balassagyarmat, Erdőkürt, Szandakér). E nevek egyben a magyarság honfoglaláskori letelepedésének bizonyítékai is. A megye neve, Nógrád, az ősi szláv ispánság helyén Novigrád székhellyel alakult I. István-kori vármegyénk emlékét őrzi. A XIII. században kibontakozó feudális anarchiára, az egyre erősödő bárók hatalmára emlékeztenek Hollókő, Szanda, Somoskő sasfészkei. E várak rablólovagjai – mint pl. a füleki Falkos – garázdálkodásaikkal erőszakoskodásaikkal rémületben tartották a környéket, egymás közötti s a királyi hatalommal dacoló küzdelmeik pedig állandó háborúk színterévé tették a megyét. A XIV. századi városi fejlődésnek nyomai is kimutathatók. Bizonyítékai a mezővárosi kiváltságlevelék: Szécsény földesura Szécsényi Tamás már 1334-ben mezővárosi kiváltságot szerzett a királytól Szécsénynek, s e kedvező földrajzi fekvésű helyen jelentős, forgalmas vásárokat tartottak; 1407-ben Pásztó ura, Tari Lőrincz Buda várának jogaival azonos jogokat tartalmazó kiváltságlevelet szerez a pásztóiaknak. E két említett helység mellett ugyanebben az időben mezővárosként tartják nyilván Balassagyarmatot, Nógrádot, Tart, Nagyoroszit, Diósjenőt, Patakot, Dejtárt is.

A mezővárosoknak a XIV–XV. században nemcsak az egyre erősödő árucseré lebonnyolításában volt jelentős szerepük, hanem azokban az osztályharcokban is, melyet a jobbágyok a földesuraik ellen folytattak. A mezőváros védelmet és munkalehetőséget is jelentett a földesúri kizsákmányolás ellen menekülőknél. Az 1514-es Dózsa-féle parasztfelkelés időszakában a nógrádi, hevesi jobbágyokkal együtt a mezővárosok jobbágy-polgárai is ott gyülekeztek a Pásztó melletti mezőn és együtt vívták meg harcukat a nemességgel. Mint tudjuk, a királyi katonai erőktől támogatott nógrádi nemesség legyőzte a felkelőket, és vérbefojtották a parasztság első jelentős megmozdulását Nógrád megyében.

A török hódoltság időszakában 150 esztendeig részint hódoltsági terület, részint a végvári harcok állandó színtere a megye. A fennmaradásért folytatott harcok súlyos veresztéseket jelentettek. A túlerővel való szembenállásnak nemcsak nógrádi, hanem magyar szimbólumává is vált Drégely, ahol Szondy György pár katonájával és nógrádi paraszttal együtt inkább a vár falai alá temetkezett, mintsem hogy meghódoljon. A nógrádi végvári vonal várai – Nógrád, Balassagyarmat, Szécsény, Buják, Salgó, Somoskő, Füle – mentén állandósult a küzdelem. A török hódítást megakadályozni a magyarság erői nem voltak elegendők, de az életben maradáshoz igen.

A Habsburgok elleni függetlenségi harcok időszakában is jelentős szerepet játszott a megye. A Thököly-felkelés, Rákóczi-szabadságharc időszakában országosan kiemelkedő szerepe volt a megyének. Szécsény az 1705-ös országgyűlés színhelye, s nem véletlen, hogy Rákóczi Ferenc Nógrád megyébe tartotta meg az országgyűlést. 1703 őszén a szabadságharc első pil-

lanatában, szinte egy emberként keltek fel a nógrádi jobbágyok. Csizmadia Kis Ferenc, aki magát Rákóczi mezei hadnagyának nevezte, már 1703 szeptemberében kibontotta a megyében is a Rákóczi-zászlókat, és amint azt a császárhű nemek Bécsbe jelentették, a kurucok szinte elárasztották a megyét. A jobbágyokkal együtt a szabadságharc oldalára állt a megye kisnemessége is. Közülük többen (mint pl. Géczy Zsigmond, Géczy Gábor, Géczy Sándor, Batta Zsigmond, Batta Adám, Battik László, Bezzegh János, Sréter János, Tolvaj Ferenc) a kuruc hadsereg főtisztjeivé lettek. A nógrádi jobbágyok is a szabadságharcért, a hajdúszabadság elnyeréséért ragadtak fegyvert. Ugyanazt az utat követték, mint Esze Tamás talpasai: a harctereken nem kímélték önmagukat, jelentős sikereket értek el. Csizmadia Kis Ferenc 1703-ban Rákóczi katonai főerőinek megérkezése előtt körülzárta a gácsi táborban összesereglett nemeseket, Géczy Sándor pedig már a szomszédos Hont megye egy részét is biztosította Rákóczi számára. A parasztfelkelés eredményeként 1703. október közepén már a megye nemessége is Rákóczi hűségére tért.

A nógrádi jobbágyok a Rákóczi-szabadságharc hadseregének mindvégig jelentős tényezői voltak. Arra vonatkozóan, hogy milyen nagy volt a parasztság lelkesedése és részvétele, kevés írásos emlék maradt fenn. 1704-ben kelt hiányos jegyzék érzékelteti talán legjobban a részvétel nagyságát. E jegyzék szerint a megye nyugati részének 28 falujából 247 kuruc katona vonult a táborba. Mindössze 28 kis falu egyetlen évének adatait őrizte meg a levéltár. A szabadságharc nyolc éves küzdelmében a nógrádi jobbágyok ezrei vettek részt.

A nógrádi parasztfelkelők nemcsak részt vettek, hanem vitézül harcoltak is. 1704-ben a Tolvaj Ferenc parancsnoksága alatt küzdő nógrádiak Zólyom ostrománál oly mértékben kitüntették magukat, hogy a fejedelem külön rendeletben biztosította számukra a zsákmányrészüket.

Tolvaj Ferencnek a nógrádi parasztsereg vezérének életrajzával mindmáig adós a megyei történelmi kutatás. A szabadságharc előtt a losonci református lyceum tanára volt: a magyar nyelvű matematikai oktatás egyik úttörője, Comenius fordítójaként, mint pedagógus is nagyon jelentős. Mint költő, irodalmi tevékenységgel is nevet szerzett magának. A szabadságharc időszakában pedig, mint Rákóczi paraszthadainak vitéz vezére szerzett katonai babérokat. Adós azonban a megyei történelmi kutatás a megye parasztsága egészének a szabadságharcban való részvétele bemutatásával is. Különösen súlyos áldozatokat hozott a szabadságharc utolsó szakaszában az 1708, 1709–1710-es években, midőn az lpoly vonala vált a kurucok védővonalává, és a megye az ellenállás egyik legjelentősebb bázisa volt. Az 1710-es romhányi csata után Rákóczi seregei kénytelenek a megyéből kivonulni és ezzel a megye jobbágyságának álmai is szertefoszlottak.

A függetlenségi harcaink sorában kiemelkedő jelentőségű 1848–49, a polgári forradalom és szabadságharc időszaka. E történelmi időszakban vált szabad emberré Nógrád megye évszázadok óta elnyomott jobbágysága. Bár a jobbágyfelszabadítás nem jelentette a jobbágyok nagy problémájának megoldását, a földhöz való jog biztosítását, mégis az a tény, hogy a telkes jobbágyból, zsellérből szabad ember lett, alapvetően határozta meg a további fejlődést. A megye népe 1848-ban nemcsak jogiért vívott szívós küzdelmet a feudális rendszerhez makacsul ragaszkodó földesurakkal szemben, hanem kivette részét a szabadságjogok, a függetlenség védelmében folytatott fegyveres harcból is. Több mint 3500 nógrádi fiatal harcolt a honvédseregben, több ezren léptek a nemzetőrség soraiba, és százakra megy a nógrádi gerillák, vadászok száma.

A szabadságharc nagy katonai hadműveletei elkerülték a

megyét. Jelentősebb katonai akcióra mindössze 1849 januárjában a Görgey parancsnoksága alatt küzdő, Feldunai magyar hadsereg bányavárosokba történő visszavonulása során; 1849. áprilisában a tavaszi hadjárathoz kapcsolódva Beniczky Lajos bravúros losonci rajtaütése, valamint 1849 júliusában a magyar hadseregnek a váci csata után Kétság, Ersekvadkert, Balassagyarmat, Szécsény, Losoncon keresztül történő visszavonulása idején került sor. A visszavonulás legjelentősebb tegyverténye a Kétság mögötti dombokon, a banki ütelágazás előtti küzdelem volt. Pöltemberg tábornok VII. hadteste itt vetette meg a lábát és önfeláldozó harcával biztosította a magyar seregek visszavonulását. Méltó lenne a szabadságharc 125. évfordulóján megjelölni e helyet, annál is inkább, mivel megyénkben 1848–49-es emlékhely még nincs, — és itt a VII. hadtest kötelékében harcolt, a nógrádiakból szervezett I. Nógrádi Onkéntes Honvédszázalaj is.

A megye dolgozó népe nemcsak a régmúlt, hanem az új és legújabb kor történelmi küzdelmeiből is kivette részét. A XIX. század közepén szénbányászat, a vasútépítés, az ipartelepítés új osztályt teremtett, a munkásosztályt. Már 1867-ben sor került az első bányászsztrájkra is Salgótarjánban. A XIX. század végén, a XX. század elejére a munkásosztály nemcsak létszámában növekedett, erősödött, hanem döntő tényezővé vált a megye társadalmában is. A munkásosztály politikai súlyának növekedését nemcsak az 1890-es évek nagy sztrájkjai, az I. világháború előtti időszak jelentős munkás-megmozdulásai bizonyítják, hanem szervezeteinek kiépítése és az előtte álló küzdelmekre történő tudatos felkészülés is. A nógrádi munkások, ezen belül is a salgótarjáni munkások, 1919-ben a Tanácsköztársaság idején a proletárhatalom védelmében országos jelentőségre tettek szert. 1919. május 2-án indult meg a csehszlovák burzsoá intervenciók erők koncentrált támadása az Ipoly vonalán, mely nemcsak Salgótarján, Szécsény, Balassagyarmat elvesztésével fenyegetett, hanem a proletárhatalom északi frontjának szétzúzásával is. Súlyos harcok alakultak ki és a túlerő az intervenciók csapatok oldalán volt. A munkásosztály azonban szinte egy emberként fogott fegyvert. A salgótarjáni szénmedence bányászai, munkásai rögtönzött zászlóaljakat hoztak létre, szinte a város falai előtt állították meg az intervenciók előretörését s nemcsak a várost védték meg, hanem ezzel együtt a proletárhatalmat is. A nógrádi munkások a Magyar Tanácsköztársaság honvédő háborújának, ezzel az egyik legjelentősebb tegyvertényével beírták nevüket a magyar munkásmozgalom történetébe.

Horthy ellenforradalmi rendszere időszakában a salgótarjáni, baglyasaljai illegális kommunista pártsejtek az üldöztetés ellenére éltek, működtek, bizonyítva, hogy a munkásosztály erejét, elszántságát a győztes ellenforradalom nem tudta megtörni.

A német fasiszta megszállók elleni küzdelem új hősokeket adott. A karancslejtősi bányászok 1944. novemberi ellenállása a magyar bányamunkásság egyik legjelentősebb megmozdulása volt. A karancslejtősi bányászokhoz hasonlóan azonban a salgótarjáni szénmedence számos bányájában, gyárában szervezték meg az ellenállást, tagadták meg a munkát, a bevonulási parancsot, szabotálták a bányák, üzemek leszerelését, akadályozták az országpusztító politikát. Kezdetüket vették a fegyveres partizánharcok is. A salgótarjáni szénmedencében Bandur Gyula csoportja, a Börzsönyben a Görgey zászlóalj, a Karancs hegységben a Nógrádi Sándor vezette partizán csoport fegyveres harca hozzájárult a felszabadító szovjet hadsereg hadműveleteinek sikeréhez és példaképévé vált a fasiszmissal szembeni küzdelemnek, a nemzeti függetlenség mellett kiállásnak.

Szocialista társadalmunk építése során nem nélkülözhetjük, hogy ne kutassuk a magyar történelmi múltat, ne tárjunk fel egyre többet ebből a múltból, hiszen ezzel jelenünket tesszük gazdagabbá, építő munkánkat tudatosabbá. Történelmi múltunk, küzdelmeink megismerése nemcsak a szülőföldhöz, a hazához köt bennünket újabb és újabb szálakkal, hanem egymáshoz és jelenünkhöz is.

Szabó Béla

## Karcolatok a régi nógrádi népeletről

Megyénk falvainak történelmi vizsgálata során a legfontosabb feladat a rendelkezésre álló adatok számbavétele. Ami ezekből az adatokból megállapítható vagyis az állatállomány szaporodása, művelés alá fogott földterület gyarapodása, szőlőtelepítés, pálinkafőző üstök számának növekedése pontosan tükrözik a megye lakosságának mindennapi életét, szorgalmát s ismeretük nélkülözhetetlen a helytörténész számára.

A házak számának pontos megállapítása és növekedésük ütemének meghatározása azonban magában véve nem elegendő, csonka lesz, ha nem látjuk meg berendezése, bútortáza mellett a benne lakó embert is, viseletével, ételleivel, szokásaival, szórakozásaival együtt. Az elsőre példa a Flórián Mária által rajzolt kép **Rimóc népviseletéről** (Balassagyarmat, 1966.), mely a recens anyagok kívül bőséges levéltári forrást is közöl a XIX. századi viseletről.

A kutatók által elsősorban felhasznált összeírások azonban, noha az állattartás statisztikája elkészíthető belőlük, semmit sem, vagy alig valamit szólnak az emberről, aki nemcsak tenyésztő de őri is őket, legteljebbet a falu lakossága névsora végén találjuk meg a „pásztor vacsaram” (tehénpásztor) vagy „opilio” (juhász) megjelölést egy-egy név után. Más forrásokat kell keresnünk, ha személyükön kívül mást is meg akarunk rólok tudni.

A községi bírói számadásokból például megtudjuk, hogy az előjáróság fogadta fel őket év végén vagy január hónapban. Természetesen ez áldomással járt, Kosdon pl. 1777. január 17-én „az megkívánt pásztorok fogadása alkalmatosságával elkelt áldomásra 8 icce bort”. Ahol nem volt áldomás, ott pénzt és bort kaptak a pásztorok. Nógrádverőcén például 1775-ben december 8-án jegyzi fel a bíró: „pásztorok fogadásakor adtam nekik borra 8 denárt”.

Konvenciójukat is megtudjuk, a készpénzen kívül némi ruhaneműt és bocskort kaptak. November végén volt a makkoltatásra adott sertések szamadása, mikor a kanász hazahajtotta a makkrolt az első hó lehullásával a kondát, egy icce bort kapott. Nemcsak a kondás számára jelentett külön honoráriumot a makkoltatás, az előjáróság is szépen keresett rajta.

A megye nagykiterjedésű eredei közül nem minden falunak volt tölgy- vagy bukkerdeje, s ahol nem volt a községnek makkoltatása, az előjáróság kebeléből küldött embereket makk után „tudakozni”, „vizsgálni”, majd másokat „akudni”, midez persze napidíjjal járt.

Ez azonban mind a gazdálkodáshoz tartozik, de találunk egy olyan forrástípust is, melyet a helytörténészek általában el szoktak kerülni, annak emiatt, hogy, belőle nemcsak nagyon sok elfelejtett eseményre derül fény, hanem megismerjük a régen élt emberek hétköznapi életét is. Ezek a buntetőperes iratai, főleg tanúkihallgatásai, melyekről sokan azt hiszik, hogy a „viginti quinque palcarum”-on kívül — ahogy a megye szülötte Mikszáth csúfolódik a tekintetes vármegye patriarchalis igazságszolgáltatása felett — mást nem tartalmaznak. Pedig megtudjuk belőlük, minek örültek eleink, mi bántotta őket, hogy éltek az életüket, milyenek voltak hétköznapijaik, ünnepeik. Sok esetet ma már megmosolygunk, néhány érthetetlennek tűnik előttünk, de voltak olyan szokásaik is, melyek ma is élnek. Ismeretes volt már a házasságközvetítés is, mint az alábbi, 1973-ban feltett kérdésekből kitérünk: „Vallja meg hite után a tanú, tudja-e, hogy midőn Bene Nándor ifjú legény volt, Ivanovits Julianna másokat kért, hogy commentálják neki”?

Vagy ilyen ma is élő szokás a nemcsak Nógrád megyében, hanem az egész ország területén szokásos karácsonyi zajkeltés. Megyénk falvainak téli csendjét is felverte december 24-én sőtéttedéstől egészen az éjfél miséig a kolompolás, ostorpattogatás, kanásztülkölés, való túlkölés, sőt lövöldözés. Célja a néphit szerint az ilyenkor, az esztendő leghosszabb éjszakáin leselkedő gonosz, ártó szellemek elijesztése, hogy ne fejthessék ki rontó hatalmukat. Erre szolgált 1745-ben Karancsbesziben is tragikusán véget ért lövöldözés. A dolog úgy esett, hogy karácsony előtti napon megállt Nagy Ferencnél Kelemen András. Meg akarta házigazdáját borotválni, el is küldött a mesterhez borotváért, de az nem adhatta oda, mert éppen a puskáját töltötte. Nagy Ferenc is elővette az ajtó mögött lógó pisztolyát, megtöltötte, és ki akarván próbálni, lőtt is vele. Kelemen megjegyezte: „majd akkor kellene lőnünk, midőn az éjfél misén fognak lenni”. Ő is megtöltötte a pisztolyát, azonban olyan szerencsétlenül, hogy véletlenül saját magát lötte agyon. Abból, hogy ketten is készültek a lövöldözésre, biztosra vehetjük, hogy bevett szokás volt a pisztoly, puska elsütögetése az éjfél mise alatt.

Számtalan perben fordul elő, hogy juhászok szamarukat, ha ittak „a kortsma ablak vasához” kötötték, s az állat békén várt ott a mulatság befejezéséig.

„Kár ilyen legények parlagon hevertetni az erejét” — mondja Kalodán egy obsitos katona a kocsmában az ott ivó juhászbojtárnak, biztatja, álljon be katonának, az csak a gyöngyélet. A bojtár azt feleli, szívesen menne, bátyja is katonáskodik Budán, örömet egyúttal szolgálna vele, be is állna, ha tudná, hogy megüti a mértéket. Az obsitos megméri, kiderül, hogy még magasabb is mint kell, elmegy a bíróhoz, két garast kap tőle, közösen megisszák. A bojtárt a legközelebbi állításkor katonának viszik.

Mária Terézia korának „új magyarjai”, ahogy a hivatalos nyelv a cigányokat nevezi, szintén okoztak némi fejtörést a bíróságnak. Elég sok bajuk volt velük, felhasználták a babonákat, lopásait, machinációik palástolására, mint Rónyán 1773-ban, ahová az Erzsébet napi gyöngyösi vásár előtti szombaton cigánykaraván érkezett és telepedett meg a falu határában. A férfiak kifogva a lovakat tüzet raktak az erdő szélén, a nők mintegy tizenötven bementek kártyát vetni, jósolni, kéregetni a faluba.

Egyik házba többen belépve „beszélgettek, játszottak s mulatoztak mintegy fél óráig” azután kimenve a házból, a faluból is elmentek. Másnap reggel a gazdát, akinek házába bent voltak előző este így szólította meg legényfia: „appa nézze meg kend az ládáját, meg van-e az pinz”, az apja feleli: „ne hidd fiam, csak mese az”. Csak nyugtalanították fia szavai, megnézte a ládát, ötven forinton felüli pénzének hiült helyét találta. Utánuk sietve, egy hét után Hont megyében találta meg őket, elfogatva a községi előjárósággal – ahogy akkor nevezték a Birákkal – már csak hét forint volt meg az ötvenből. Mint a károsult gazda kinyomozta, az útbaeső falvakban mindenhol húsz krajcárosokkal fizettek, az ő ötven forintja is mind abból állt. Több hasonló esetből tudjuk, hogy a cigánynők szokásos eljárása az volt, hogy nagy beszéddel, zajjal körülfogták az áldozatot, rendszerint már olyan házba menve be, melyről tudták, hogy csak egy személy tartózkodik otthon, azt a sok beszéddel elkábítva, egy társuk azalatt belopózott a szobába s ott magához vette a pénzt. Az áldozatot annyian álltak körül, hogy nem is vette észre, hogy valaki bement a házba. Titkosabbá teendő a dolgot mint feljebb is olvastuk, elhíresztelték, ő utánuk megy a pénz.

A második eset szerelmi varázslással történt, megejtéssel, amit a közelmúltban szinte még az egész országban hittek és gyakoroltak, elsősorban a térfelzárkózó lányok. 1776-ban Terényben a 25 éves Oláh Ferenc azért került bíróság elé, mert egy cigánynővel, akinek nem volt terje, viszonyt folytatott. Kihallgatásakor a férfi azzal védekezett, hogy „valami mesterséget vagy szert csinálván az pálinkába, nekem be adta innom, es mindjárt egészen a szívem felgerjedvén, vele közöm volt egynehány-szor”. Felesége is tudott róla, „mivel én mondtam neki, hogy fogassa meg a feleségem, mivel tőle nem maradhatok”.

A következő történetben is szerelem okozta a bajt, de ez már kettős házasságtörés, mindkét fél házas személy. ePdig szigorúan büntette a törvény a házasságtörést, ha kiderült, nem ritkán halállal is. Ez sem bírta azonban elrettentő hatással a házasságtörőkre, mégis előfordult, igaz hogy 250 év alatt mindössze öt esetben. Vagy csak ennyire derült fény?

1770-ben megfogták a 42 éves Kenyeres Mátyás fülekkelésényi lakost, azért, mint vallja, „hogy azt hazútták róm hogy én fülekkelésényi bírónak feleségével paráználkodtam volna, holott az nem igaz, hanem úgy esett a dolog, hogy én halászatrul jövén az Mocsolya berekben egy sánta tehenemnek füvet szedni, ahol leültem s oda érkezvén a bíró felesége Mol-

nár Panka egy borjúnak füvet aratni, úgy szólította meg: hol vette kend itt magát, már itt az lsten sem akadna kendre, melyre feleltem, de te hol jársz, már téged itt meg lehetne nyomni, ezen szó után ő az maga után elment, és is az magam útján, de semmi rosszat nem cselekedtünk”. A tanúk nem egészen így adják elő a történeteket, egyikük patyngot vágni akarván a réteken, látta amint a két delikvens találkozott, majd lehevertek egy tisztásra s paráználkodtak. Egy darabig leste őket, majd tovább menve találkozott a második tanúval, akiről megszólított: „Istók bátya egymáson kaptam Matyit Pankával itt a berekbe, melyre felelt a fatens, miért nem kiáltottál reám, magam is elmentem volna látni, melyre (az előbbi tanú) azt felelte: nem mertem kiáltani, sőt még a számat is befogtam, hogy el ne kaccantsam magamat, tartván attól, hogy netalán agyon vernek, ha észrevettek volna”. A férfi tanúk mint látjuk, humorosan fogják fel az esetet, az első tanú felesége azonban igyekszik a vádlottakat bemártani. Régóta tudja – mint vallja –, hogy rossz életet élnek. Az elmúlt húsvéthétfőn is, mikor mindenki istentiszteleten volt, a vádlott Kenyeres Mátyás házához ment, „betekintván a ház ablakján, az házban egyebet nem látott, hanem Kenyeres Mátyásnak nadrágját az asztalon látta, be akarván menni a pítvar ajtaján az be volt csukva, azután ment az kamra ablakára, azon ugyan nem láthatta őket, hanem hallotta midőn Molnár Panna elkaccantotta magát”. Mivel mindkét vádlott tagadt, 80, illetve 60 botot kaptak csupán, valószínűleg megérdemelten.

A régi perekben természetesen találkozunk tragikus esetekkel is, ezúttal azonban igyekeztünk a derűsebbekből ízelítőt adva bemutatni a büntetőperek nagyértékű forrásanyagát a XVIII. század népéletének megismerésében. (Valamennyi per Nógrád megye levéltárának ügyészi irataiból (acta Fiscalia) való. Akit a vádlottak további sorsa vagy ítélete érdekel, a következő számok alatt találhatja meg: 4; 8; 70; 12; 54; 1;.)

Schram Ferenc

## A szlovákok letelepítése Nógrád megyébe

A törökidőszak Nógrád megyét sem kímélte meg a pusztulástól. A feljegyzések szerint 1570-ben a megye 32 falujában nem lakott senki, néhány év alatt 43 település pusztult el teljesen, más községekben a lakosság létszáma erősen lecsökkent. A felszabadító háborúk is 20 községgel gyarapították az elnéptelenedett, illetve elpusztult falvak számát. (Makkai László: Nógrád megye története 1848-ig. In: Nógrád megye műemlékei. Bp. 1954. 56. l.)

A felégetett falvakból a lakosság az északi megyékbe, vagy ideiglenesen az erdőbe menekült, hogy elkerülje a féktelen pusztítást.

A 17. század végén, a török kiűzésével egyidőben, az északi megyékben és városokban (Zólyom, Fülek) meghúzódó földbirtokosok visszatértek elnéptelenedett vagy teljesen felégetett falvaikba, hogy azok benépesítésével újra életet teremtsenek a több éve, esetleg több évtizede paragon hevert földeken.

Megyénkben az elpusztult, illetve elnéptelenedett falvak újratelepítésére a 17. század végén és a 18. század első évtizedeiben került sor. Az új lakók többsége a sűrűn lakott, szegényesen élő, magas adókkal sajnárgatott északi megyékből (Trencsény, Arva, Nyitra, Liptó, Zólyom) költözött megyénkbe. Számos család települt Nógrádba a szomszédos Hont megyéből, sőt a távolabbi Morvaországból és Sziléziából is. Az északi megyékből érkezett lakosság nagyobb része szlovák anyanyelvű, evangélikus vallású volt. A déli megyékből bevándorolt családok (számuk csekély) magyar anyanyelvűek és r. kat. vallásúak voltak, akik a telkek mellé nemesi oklevelet is kaptak (Rimóc, Nagylóc, Cserhátszentiván, Nógrád-megyer, stb.)

A betelepülés formájára a spontán költözés volt a jellemző. Vagyis a fentebb említett helyekről nem a toborzók hívó szavára indultak el családok, hanem az elviselhetetlen nyomor elől szöktek el lakóhelyükről, hogy jobb életet remélve, az ország déli megyéibe költözzenek. Az éj leple alatt megszökött családok közül nagyon kevesen tudták, hogy hol fognak letelepedni, a többség nem is sejtette mely megyében, vagy községben fog otthonra találni. Az elindulásuk csupán azt utálták, hogy az ország középső és déli megyéiben nagyobb megművelhető földet, kedvezményt, volt földesuraikkal szemben védelmet kapnak.

A bizonytalanra elindult családok, útközben mindenütt érdeklődtek, hogy hol található még nem foglalt házhelyeket. Ha számukra megfelelő helyet találtak, felkeresték annak tulajdonosát, akivel szerződést („usust”) kötöttek. Nógrád megye levéltárában – eddigi ismereteink szerint – egy ilyen szerződés található, amelyet 1697. május 20-án Ajnácskőn készített Vay Ádám az alsóbodonyba letelepedni kívánó szlovák családokkal. E ritka és fontos dokumentumot szívesen közöljük.

„Anno 1697. Die 20. Mai. Engedtem alsó Bodonyi Pusztámat Zalék Jánosnak, Jano Lukácsnak, Molnár Miklósnak, több társaival edgyütt meg szállani ilyen Condióik alatt.



KÖ PÁL: BORONÁS

1. Az elmúlt Sz. György naptul számlálva három esztendőnek forgása alatt, többet nem tartoznak, hanem kettei esztendejébe fognak negyven-negyven Tallért fizetni, harmadikra semmit sem.
2. El telvén az három esztendő adnak ötven-ötven Tallérokat, kiknek megadásának napja Szent György leszen,
3. Az fellyül irt három esztendő el forgása alatt, ha szintén makk termésért az magok tulajdon sertéseikből semmi tizedet nem fognak adni.
4. El telvén pedig három esztendő, Sertésekből, juhokból, és méhekből az igazi Dézsmát ki adgyák.
5. Ha annyi makk fogna termeni, hogy idegen sertéseket makkra fogadhatni, abból való jövedelmet, egészen magamnak reselvaltam, körül tartoznak hirt adni.
6. Semmi nemű makk és gyümölcs termő fákat nem leszen szabad levágni de az Házak épületeire módgyával meg engedtem.
7. Minden egyéb jövedelmet, úgy mint vetésbeli Dezmát, malmot nékik engettem eők is obligálták magokat, állandó és örökös Jobbágyimnak lenni. Mindezekről attam nékik kezem írásával, pecsétemmel megerősített Levelemet. Vay Adám." (Nógrád megye Levéltára -továbbiakban Nml - Nm. Törvényszékének iratai Processus terminati 1754/1172./

Az újjátelepült falvak – különösen azok, amelyek teljesen elpusztultak – többnyire nem a régi helyükön, hanem attól általában néhány száz méterrel, vagy 1–2 kilométerrel távolabb, új irtástereken épültek fel. Ilyen község például Alsó- és Felső-Szűgy, Alsó-Bodony, Szalmatercs, stb./NML. Közgyűlési iratok 1749/1, 1754/1172/. Több olyan község újjátelepítésére, amelyek a török háborúk előtt virágzó falvak voltak, nem került sor. (A Magyarország műemkei ismertető sorozat Nógrád megyei kötete 76 ilyen települést sorol fel. Megjegyezzük, hogy a jegyzék hiányos.)

Az újjátelepítés időszakában a fő- és köznemesek többségének nem volt összefüggő, több falut egyesítő birtoka Nógrád megyében. Mintösszeírásaink, egyéb levéltári forrásaink tanúsítják, ha a nemeseknek több faluban vagy megyében volt is birtokuk, azok falvanként a 3-6 egész házhelyet alig lépték túl. A község többi házhelye és a hozzátartozó földkezelet más nemesek rendelkeztek. Példaként megemlítjük, hogy Radányi Ferencnek a megye első monarafiája írójának a 18. század elején Lengyén 5, Szécsénykovácsiban 4, Kiskérben 2, Nedelityén 1, Kiskürtösön – ahol lakott – 3 egész házhelye volt. (NML. Inquisitiones 1727/8, 1747/104./ Igy gyakran előfordult, hogy egy-egy nógrádi falunak 5-6, olykor még ennél is több földesura volt.

A vallási ellentétek, a katolikusok és protestánsok között, az újjátelepítés időszakára sem csitulak el. Ennek hatását megfigyelhetjük az ekkor kialakult nyelvi és etnográfiai kép területi elrendezésében is.

A többségben református és evangélikus vallású fő- és köznemesek, a túlerőben levő katolikus egyházzal szemben úgy is igyekeztek tiltakozásokat és ellenállásokat kinyilvánítani, hogy a tulajdonukban levő házhelyekre elsősorban evangélikus vallású családokat ültettek, ezzel mintegy védelmet is biztosítva számukra. A református és evangélikus vallású földbirtokosok közül Vay Adám Alsó-Bodonyba, Bene Pál és András, Egri Márton, Battik Gergely Szűgybe, Barátnagy Ferenc és Magdaléna Csesztve község kétharmad részébe, Jeszenszky Miklós és Farkas Pál – az egykor Balassa Imre birtokához tartozó – Terény, Galagaguta, Magyarándor, Sente, Szátok, Bánk, Ósagárd, Alsópetény, Nőtincs községekbe, Ráday Gáspár Lucfalvára, Ludányhalásziba telepített evangélikus vallású szlovákokat. (NML. Processus terminati 1754/1172, Közgyűlési iratok 1749/1., 1714/98-3-19./). A vallási szempontú telepítést bizonyítja Erdőkürt esete is. Hellenbach György, amikor 1771-ben a község egy részének tulajdonosa lett a katolikusokat elkergette birtokáról, helyükre evangélikus vallású szlovákokat telepített. Kétségtelen vallási háttér húzódott meg a mögött is hogy a váci püspök és az esztergomi kóptalan birtokain (Cserhátsurány, Érsekvadkert, Dejtár, Patak, Hutyag, stb.) csak katolikus lakosokat találunk a 18. század első felében. Valószínű ilyen szempont alapján népesítették be katolikus németekkel Berkenyét 1717-ben, akik később, a lakosság létszámának növekedésével megalapítói lettek Szendehely községnek és Katalin pusztának.

A 18. század első felében az újjátelepítésnek csak az egyik szakasza zárul le a megyében. A század első évtizedeiben az elpusztult falvakat felépítették, sor került az elhagyott telkek benépesítésére, de a lakosság végleges letelepedéséről nem beszélhetünk, sem a szlovák, sem a magyar falvakban. Az új telepések már a 18. század elején arról panaszkodnak a megyéhez küldött levelükben, hogy a kevés és rossz minőségű földek megművelése nehéz, a hegyekre felfutó szántókat trágyázni lehetetlen, az elvetett gabona a hámoszorosát is alig termi meg. Kevés a legelő is, állatokat nem tudnak tartani. Emellett az evangélikus vallású szlovákok helyzetét súlyosbították a vallási ellentétek. Különösen a vegyes vallású falvakban nyilvánult ez meg erőteljesebben. A 18. század elején a váci katolikus püspök a váckörnyéki protestáns gyülekezetek templomait elkoboztatta, s ezeket vagy leromboltatta, vagy katolikus templommá alakította át. Ekkor szüntették meg a keszegi, a nőtincsi, a kosdi, 1718-ban az agárdi protestáns gyülekezetek templomát és szabad vallásgyakorlatát. 1740-ben az ipolyszögi evangélikusok azért emeltek panaszt a balassagyarmati katolikus pap ellen, mert az a vízkeresztli házszentelést, az evangélikusok temetésének, az ágybér szedésének jogát magának tartotta fenn. A csesztvei katolikusok az ott lakó evangélikusok tanítóját elkergették, templomukat lerombolták. 1793-ban Nógrád község evangélikusai arról panaszkodtak, hogy 1754-ben és 1780-ban a katolikus templom építésére és a harangok ára egy részének kifizetésére kényszerítették őket, mégis a „közönséges harangozástul el tiltattak.” (NML Inquisitiones 1740/71, 1753/63, Közgyűlési iratok 1/1794/653./). 1746-ban 18 evangélikus vallású jobbágy

azért szökött meg Balassagyarmatról, mert a katolikus pap arra akarta kényszeríteni őket, hogy keresztelkedjenek át. Csak a pap elhelyezése után térhettek vissza. (NML. Inquisitiones 1746/51./).

A nehezebb megélhetési lehetőség, a vallási ellentétek fokozódása számos evangélikus vallású szlovák családot arra kényszerített, hogy a Nógrád megyében levő ideiglenes lakóhelyét elhagyja és a déli megyékbe költözzön. 1680-1720 között 3570-5830 főre becsülik a megyéből elköltözötték számát. (Fügedi Erik: Agrár jellegű szlovák település a török alól felszabadult területen. Agrártörténeti Szemle, VIII (1966) 313-331./, 1771-1828 között 12 községben cserélődött ki a lakosság.

A 18. század elején Pest megye 67 községébe 428 család költözött Nógrád megye 117 helységéből. Sokan telepedtek le Békéscsabán, ahol Haruckern János birtokán szabad vallásgyakorlatot élvezhettek, 1722-ben Szarvast, 1723-ban Mezőberényt telepítették be Nógrád megyei evangélikus vallású szlovákokkal. (Barabás Jenő: Békés megye néprajza XVIII. században, Gyula, 1964.) A 18. század folyamán sokan mentek el Nógrád megyéből Csanád megyébe és a Bánátba is. A megyéből elköltözötték helyét újabb szlovák családok letelepítésével pótolták. A levéltári források feljegyzik hogy Romhányba, az elköltözötték helyére Zólyom megyei települtek 1830-ban.

Már a múlt század második felében tervszerű kutatások indultak meg annak felderítésére, hogy a jobbágyvándorlások, a telepítések előtt mik voltak a számottevő különbségek a szlovákok és magyarok anyagi, társadalmi, és szellemi kultúrájában. A kutatások még napjainkban sein zárultak le, de valószínűk kell tartanunk, hogy a nyelvi és a kisebb-nagyobb mértékben eltérő foglalkozásbeli különbségek mellett már abban az időben is sok közös vonás jellemezte a magyar és a szlovák falu életformáját, hiszen a magyar feudális gazdasági-társadalmi rend és a feudális egyház szellemi hatalmának a formáló ereje többé-kevésbé mindkét népre egyformán hatott, miközben az eltérő történelmi előzmények által kialakított formák elei lassan letompulnak. Különösen érvényes ez a megyébe történő letelepedés után, ahol a táj, a földrajzi környezet, a hasonló gazdasági-társadalmi fejlődés azonosította a két nép kultúráját. Legkorábban a földművelés, az állattartás, az építkezés, a lakáskultúra illeszkedett bele a környék kialakult rendjébe. A megye szlovák falvai a viseletben, a hitvilágban, a szokásokban és a népzében örítették meg régi tradíciókat egészen napjainkig.

Zólyomi József

## A nógrádi faivak sorsfordulói

(Dokumentumok)

Az ország falvainak – köztük a nógrádicknak is – életében bekövetkezett változások, melyeknek társadalmunk az elmúlt 25–30 év alatt lehetett szemtanúja, minden addigi változásnál gyökeresebben alakították át a falu arculatát. Ha a mai falu problémáink a megértése a feladatunk, erről a körülményről nem szabad megfeledkeznünk. Ezért kíséreltünk meg néhány kiragadott adat, illetve dokumentum segítségével emlékeztetni, utalni ennek a nagy változás-sorozatnak legfőbb állomásaira. Szó sem lehet természetesen itt arról, hogy a változások minden egyes lényeges mozzanatát bemutassuk, csupán azt kívánjuk elérni, hogy felhívjuk a figyelmet a folyamat néhány főbb csomópontjára. Kétségtelen mindenki előtt, hogy a nagybirtokos Nógrád megye színeváltozásának, a szocialista nagyipar és mezőgazdaság harmonikus egységére alapozódó mai Nógrád megye kialakulásának – az iparban bekövetkezett változások mellett – fontos mérföldköve volt az 1945-ös földosztás, a termelősövetkezeti mozgalom megindítása 1949-ben, az egyenesvonalú, bár nem zavartalan fejlődést rövid időre megakasztó 1956-os ellenforradalom és végül a mezőgazdaságnak 1958-1960-ban véghezvitt szocialista átszervezése. Ezeknek a fontos mérföldköveknek néhány dokumentuma, amellyel, hogy emlékeztetőül szolgálhat, fel is keltheti az érdeklődést és igényt ennek a témának tüzesebb feldolgozása iránt.

### 1. NÓGRÁD MEGYE LEGNAGYOBB FÖLDBIRTOKAI 1935-BEN

özv. Sváb Sándorné birtoka	Diósjenő	6742 hold
gróf Pappenheim Szigfridné birtoka	Buják	6143 hold
báró Solymosy Jenő birtoka	Kisterenye	4577 hold
Málik Andrásné birtoka	Nagylóc	3063 hold
Jankovich Istvánné birtoka	Nagybátony	3050 hold
Váci püspökség birtoka	Kálló	2988 hold
Légrády Béláné birtoka	Karancsberény	2721 hold

gróf Wenckheim József birtoka	Nagyoroszi	2413 hold
báró Schwaben-Durneiss Gyuláné birtoka	Nézsza	2227 hold
Esztergomi érsekség birtoka	Érsekvadkert	2015 hold
Nagy Ferenc birtoka	Mátraverebély	1916 hold
Szilárdy István birtoka	Salgótarján	1850 hold
gróf Teleki Tibor birtoka	Herencsény	1735 hold
Osztrólsky Pál birtoka	Ecseg	1718 hold
Osztrólsky Miklós birtoka	Kazár	1678 hold

2.

#### AZ 1945. ÉVI FOLDOSZTÁS EREDMÉNYEI NÓGRÁD MEGYÉBEN

Igényjogosult földigénylők száma: 23 683

Az összes igénybe vett – elkobzott és megváltott – földbirtokok száma: 1890,

területe: 187 810 hold

Juttatásban részesült földigénylők száma: 22 081

Közülük

gazdasági cseléd volt	3215 (kaptak összesen 19 004 holdat)
mezőgazdasági munkás	6428 (kaptak összesen 20 190 holdat)
5 holdon aluli földdel rendelkező törpebirtokos	6378 ( " " 15 720 " )

3.

#### HÍRADÁS AZ ÚJONNAN FÖLDHÖZ JUTOTTAK GYÜLÉSÉRŐL (1948. március 14.)

A balassagyarmati városháza ódon épületében vasárnap a megye minden járásából gyülekeztek az újjazdák megválasztani az Újjonnan Földhözjutottak Országos Szövetsége új megyei vezetését, Dr. Kis Zoltán elnök üdvözlő szavaiban rámutatott arra, a hatalmas szerepre, amelyet a Magyar Kommunista Párt a földreform megvalósításánál és a kiosztott földek megvédésénél játszott...Javában folyt az értekezlet, mikor Oczel János elvtárs, országgyűlési képviselő meglátogatta a konferenciát... A parasztok vastag tapsa közben emelkedett szólásra Oczel elvtárs: Erezzék át az újbirtokosok is, hogy milyen hatalmas változásokon ment keresztül az ország – mondotta – Minden demokratikus párt megszabadult a salkútlól. A népi erők győzedelmeskednek a reakció erői felett... Az öntudatosodó újjazdák tudják, kinek köszönhetik szabadságukat és kik harcolnak ma is érte, Eppen ezért kelti fel figyelmüket, mikor Oczel elvtárs kijelenti: aki kommunistaellenes, az parasztelles és földreformellenes. Ne tőrjenek meg kommunistaellenes erőket, azon dolgozzanak, hogy a falvakban is kialakuljon az egészséges együttműködés...

#### 4. A SZÖVETKEZÉS ELSŐ LÉPÉSEI (1949. április 14.)

Amióta a tavaszi napsütés bearanyozza a vén földtekét, nagy a sűrűség-forgás a tereskei határban. Ha idegen jár arra, csodálkozással tekint a nagy sűrűség-forgásra, ami a földeken van. A traktorok már kora reggel megkezdik dübörgésüket és olyan szívósan hallatják még az esti órákban is, hogy az ember el sem hiszi, hogy azokon emberek ülnek. Igen, emberek, az új világ emberei. Különös emberek ezek. Különös anyagból vannak gyúrva. Proletárok!

A munkának megvan az eredménye, értelme. Értelme azért, mert ők már maguknak dolgoznak. Hármastípusú földbérleti csoportban végzik a munkájukat. Eredményes azért, mert a 62 hold területből ami 52 hold szántó, már jelentős részben el vannak végezve a munkák.

Ütemterv szerint dolgoznak, amit maguknak állítottak fel. Nem különültek el azonban a község parasztjaitól sem, mert a népi bizottsággal és a községi előljárással úgy beszélték meg a tavaszi ütemtervet, hogy igazodjon a községihez is...

Egy akarat, egy cél a boldogulás lehetősége előttük. Eppen ezért problémáikat nem egyszer beszélik át a községi előljárással, közigazgatással hogy az eredmény minél szebb legyen.

A tereskei földbérleti szövetkezet tagjai megértették a szövetkezeti élet nagy értékét és eredményét. A tavaszi napsütésben vidáman folyik a munka egy jobb élet reményében, ami már ott van nem messze tőlük.

5.

#### A SZÖVETKEZETEK AZ ELLENFORRADALOM VIHARÁBAN (1957-jun. 1.)

Az ellenforradalom nagy politikai és gazdasági károkat okozott a szövetkezeti mozgalomnak. Tevékenységük főként a szövetkezetek feloszlására irányult. Felhasználták a tagosításnál elkövetett hibákat, s az „ösi földet vissza” jelszóval a szövetkezetek ellen akarták lázítani a dolgozó parasztokat. Másrészt azt hangoztatták, hogy „Magyarországon nincs életképességük a szövetkezeteknek” Így akarták megtörni a szövetkezeti tagok szövetkezeti gazdálkodásba vetett hitét. Egyes helyeken erőszakkal is felléptek a szövetkezetek ellen. Például a ludányhalászi Alkotmány és a honti Győzelem termelőszövetkezeteket erőszakkal akarták feloszlítani.

Szövetkezeteink többsége kiálta a próbát s hitet tett a szövetkezeti gazdálkodás mellett. A szövetkezetek kommunistaik sok esetben életük kockáztatásával is megvédték a szövetkezeteket, mint például a ceredi Búzakalász kommunistaik. Miért védték szövetkezeteiket a tagok? Azért, mert

féltették a szocializmus ügyét, azért, mert nem akartak régi cselédsorban élni, azért, mert magukénak érzik a szövetkezetet, mert megtalálták számitásaikat...

6.

#### A BALASSAGYARMATI JARASI TANÁCS HATAROZATA

#### A SZÖVETKEZETEK MEGSZILARDITASAROL (1957. március 21)

... Határozati javaslat.

1. A termelőszövetkezeteink kérdésével kapcsolatban legfontosabbnak tartjuk, hogy a termelőszövetkezetek politikai és gazdasági megszilárdítása területén úgy a járási tanács mezőgazdasági osztálya, mint a községi tanács, egyéb illetékes szervek olyan segítséget adjanak, amelyek az ellenforradalom támadásai következtében meglazult termelőszövetkezeteinket a teljes szilárdság alapjára viszik.

2. A legrövidebb időn belül biztosítani kell a termelőszövetkezetek tervkészítésének befejezését, annak szakszerű felülvizsgálását és termelőszövetkezeteink felé a szükséges javaslatok megtételét, mely a belterjesség felé vezető útra segíti termelőszövetkezeteinket...

7.

#### A NAGY ATSZERVEZÉS ELSŐ EREDMÉNYEI (1959. február 28.)

Megyénk termelőszövetkezeti mozgalma az év eleje óta komoly fejlődésen ment keresztül. Igen jelentős fellendülés mutatkozik a termelőszövetkezetek számszerű fejlődésében ezen idő alatt. Január 1-től február végéig 1130 család 1408 taggal lépett be a meglévő termelőszövetkezetekbe, vagy alakított új termelőszövetkezetet. A bevitt földterület is meghaladja a 4400 holdat. Az elmúlt év sikeres volt. Ekkor ugyanis közel 600 család 781 taggal választotta a közös utat. A termelőszövetkezetek tulajdonában lévő föld területe is közel 2400 holddal gyarapodott. Egyre inkább szaporodik azon községek száma is, ahol a dolgozó parasztnak nagy többsége a termelőszövetkezet mellett döntött. Szilaspogony és Mohora után termelőszövetkezeti község lett Bárna, Szupatak és Márkháza.

8.

#### GYÖZ A SZÖVETKEZETI GONDOLAT (1959. márc. 4.)

Az ünneplő mohorai dolgozó parasztnak előtt falugyűlés keretében Jakab Sándor elvtárs, a megyei pártbizottság első titkára, országgyűlési képviselő tartott vasárnap képviselői beszámolót. Mohorán ebből az alkalomból ünnepelték meg azt, hogy a község a megyében másodiknak, a balassagyarmati járásban pedig elsőnek termelőszövetkezeti község lett.

Jakab elvtárs bevezetőjében köszöntötte a termelőszövetkezeti község dolgozóit majd elmondotta, hogy az országban több, mint százezer dolgozó lépett a nagyüzemi gazdálkodás útjára, hogy az ország szántóterületének többsége már a szocialista szektorhoz tartozik. (Ehhez)... hozzájárult az is hogy megváltozott a termelőszövetkezetek, állami gazdaságok élete, munkája. Most már elismerés övezi a szövetkezeti rendszert, ma már megyénkben is minden egyes tsz milliomos. A termelőszövetkezetek fegyelmzett munkájukkal, a szövetkezeti tagok jövedelmének állandó növelésével a kedvezőtlen időjárás ellenére is – beigazolták fölényüket...

9.

#### A MEGYE LEGNAGYOBB „FÖLDBIRTOKAI” 1971-BEN

Mátraaljai Állami Gazdaság	Pásztó	9679 hold
Ceredvölgye MTSz	Cered	9570 hold
Zagyvavölgye MTSz	Homokterenyé	9031 hold
Kis-Zagyvavölgye MTSz	Lucfalva	8807 hold
Magyar-Csehszlovák Barátság MTSz	Érsekvadkert	7415 hold
Uj Kalász MTSz	Varsány	7219 hold
Karancsmenti MTSz	Karancslapújtó	6582 hold
Május 1. MTSz	Palotás	6532 hold
Hazafias Népfron MTSz	Órhalom	5816 hold
Szabadság MTSz	Cserhátsurány	5749 hold
Nógrádkövesdi Állami Gazdaság		5626 hold
Sziráki Állami Gazdaság		5543 hold
Magyarnándori Állami Gazdaság		5387 hold
Május 1 MTSz	Nógrádsáp	5321 hold
Mátragyöngye MTSz	Mátramindszent	5050 hold

Az idézett dokumentumok lelőhelye:

1. Magyarország földbirtokosai és földbérlei. Gazdacímár Bp. 1935;
2. Földreform. Tanulmány és dokumentumgyűjtemény, Bp. Kossuth. 1965.
3. Nógrádi Ujság 1948. márc. 14.; 4. Szabad Nógrád 1949. ápr. 14.;
5. Nógrádi Népujság 1957 jun. 1.; 6. Nógrád m. Levéltár Balassagyarmati járási tanács VB jegyzőkönyve 1957. március 4.; 9. Mezőgazdasági üzemek földterülete 1971 jan. 1-én. Bp. OFTH földnyilvántartási oszt. 1971.

Osszeállította:  
Schneider Miklós